

ISTORIJOS PAŽADINTI

su Jogailaičiais, Radvilomis ir Sforzomis

SCENARIJUJE PAMINĖTI ISTORINIAI FAKTAI

PROLOGAS

Jogailaičiai – Gediminaičių dinastijos atšaka, pradėta Jogailos, kurios atstovai 1377-1392 bei 1440-1572 valdė LDK, 1386-1572 Lenkijos karalystę, 1471-1526 Čekijos karalystę, 1440-1444 bei 1490-1526 metais Vengrijos karalystę. Dinastijos ir giminės įkūrėjas buvo Jogaila iš Gediminaičių dinastijos.

Radvilos (lenkiškai paprastai save vadindavo Radziwiłowie) – LDK didikų giminė, iškilusi XV a. ir išlikusi viena įtakingiausių iki LDK gyvavimo pabaigos XVIII a. pabaigoje. Radvilos buvo viena turtingiausių Europos giminių, jie valdė 23 pilis, 426 miestus ir miestelius, 2032 dvarus, 10 053 kaimus. Nuo 1547 m. Radvilos, vieninteliai iš Lietuvos didikų giminių turėjo Šventosios Romos imperijos kunigaikščių titulą.

Radvilos net 166 metus užėmė vieną svarbiausių, Vilniaus vaivados postą. Iš giminės iškilo 37 vaivados, 22 ministrai (kancleriai, maršalkos, etmonai, išdininkai), 3 vyskupai, 1 kardinolas, 1 karalienė ir daugybė kitų žemesnių pareigūnų. Radvilos herbą „Trimitai“ gavo 1413 metais Horodlėje, kaip ir 46 kitos lietuvių didikų šeimos, pagal Horodlės susitarimus.

Radvilų giminė garsi karaliene Barbora, kardinolu Jurgiu Radvila, pasižymėjusiais karvedžiais, politikais, diplomatais, ministrais. Radvilos vieninteliai buvo tituluojami Šventosios Romos imperijos kunigaikščiais. 1518 m. imperatorius Maksimilijonas I Mikalojui Radvilai Jaunesniajam (1470 – 1522) pirmam iš Radvilų giminės suteikė Šv. Romos imperijos kunigaikščio titulą. Radvilos buvo turtingiausia ano meto didikų giminė, dvarus skaičiavusi tūkstančiais, išlaikiusi atskirą kariuomenę, pajėgesnę kartais už viso krašto.

Giminės pradžia siejama su legenda: Krivis Lizdeika radęs vilko guolyje vaiką, kurį užauginęs Radvilo („rado vilko...“) vardu. Iš tikrųjų Radvilų giminė kilusi iš bajorų Astikų, kurių tėvonija buvo netoli Kernavės, vėliau siekė Anykščius ir Užpalius.

Turkija – valstybė pietvakarių Azijoje, kurios nedidelė dalis teritorijos (Trakija) yra Europoje, o likusi dalis (Anatolija) Azijoje. Nuo Europos ją skiria du siauri sąsiauriai. Gyventojų daugumą sudaro turkai musulmonai. Turkų imperija gana sparčiai plėtėsi į visas puses, tapdama viena didžiausių imperijų pasaulyje ir valdydama teritorijas trijuose žemynuose. Jai priklausė Balkanai, Artimieji Rytai, Šiaurės Afrika. Užkariautos tautos buvo tiurkizuojamos ir islamizuojamos.

Iki 1922 m. Turkija buvo vadinama Osmanų imperija. **Osmanų imperija** – daugiatautė turkų valdoma valstybė, egzistavusi 1299–1923 m. Europoje dar vadinama Turkijos imperija arba tiesiog Turkija. Osmanų imperijos galios ir prestižo viršūnė buvo XVI–XVII a., kai valdė sultonas Suleimanas Nuostabasis. Turkai aktyviai veržėsi užkariauti Europą.

Po jos subyrėjimo atsirado Turkijos Respublika, oficialiai paskelbta 1923 m. Didžiausio klestėjimo metu (XVI–XVII a.) imperija driekėsi per tris žemynus ir valdė Mažąją Aziją, Artimuosius Rytus, Balkanus, Šiaurės Afriką ir Krymą. Sultonas – Islamo titulas, turintis keletą istorinių reikšmių, sultonais buvo vadinami galingi provincijų valdytojai. Islamas – religija, antra pagal dydį pasaulyje. Ją išpažįsta apie 27 % Žemės gyventojų. Labiausiai paplitusi pietvakarių Azijoje ir šiaurės Afrikoje. Jos išpažinėjai – musulmonai – tiki vieninteliu ir amžinu Dievu (arab. Allah) ir jo pranašu Mahometu. Musulmonų maldos namai – mečetė.

Žygimantas Augustas stengėsi išlaikyti taiką, palaikė gerus santykius su Austrija ir Turkija

Sparnuotieji husarai- kavalerijos rūšis. Tai buvo vidutinė-sunkioji kavalerija, pakeitusi tipiškus Renesanso epochai itin sunkiai šarvuotus ir todėl labai brangiai kainuojančius sunkiuosius raituosius ietininkus. Sparnuotieji husarai buvo rytietiškos ir vakarietiškos karybos derinys. Šis derinys pasirodė toks sėkmingas, kad maždaug 100 metų Sparnuotiesiems husarams nebuvo lygių priešininkų nei Rytuose, nei Vakaruose. Daugelyje šaltinių jie iki šiol vadinami geriausia to laikotarpio kavalerija Europoje, o galbūt ir visame pasaulyje.

Kas gi buvo tie **sparnuotieji husarai**? Tai - Lietuvos ir Lenkijos bendros valstybės sunkiosios kavalerijos kariniai daliniai, sudaryti iš vietinių bajorų. Tų laikų kariuomenės elitas. Pagrindinis Lietuvos-Lenkijos husarų atributas buvo sparnai. Tai pritvirtintas medinis karkasas raiteliui už balno nugaroje (vėliau prie raitelio nugaros) ir papuoštas plunksnomis. Dažomas raudona ar purpurine spalva, kaustomas žalvariu. Kario ekipuotę sudarė šalmas, su daline veido apsauga, krūtinės, nugaros šarvai, lengvi dilbio ir šlaunis saugantys šarvai. Svarbiausias raitelio ginklas - ilga (iki 5 m), bet labai lengva, specialiai husarams gaminta, tuščiavidurė ietis. Artimai kovai naudojo ilgą lenktą kavalerijos kardą. Karininkai neretai naudodavo ir kuokas arba kovos kūjus.

Renesansas – atgimimas – Europos laikotarpis nuo XIV iki XVII amžiaus, laikomas perėjimu iš viduramžių į Naujųjų laikų istoriją. Renesansas prasidėjo kaip kultūrinis judėjimas Italijoje vėlyvaisiais viduramžiais, vėliau išplito po visą Europą.

Renesanso intelektualinis pagrindas buvo jo paties suformuota humanizmo versija, sukurta iš naujo atradus klasikinę graikų filosofiją, pvz., Protagoro, kuris sakė, kad "Žmogus yra visa ko matas".

Žygimantas Senasis – Jogailaičių dinastijos LDK valdovas ir Lenkijos karalius (1506–1548). 1518 m. Žygimantas vedė Šventosios Romos imperijos imperatoriaus Maksimilijono dukterėčią Boną Sforcą, su kuria susilaukė sūnaus Žygimanto Augusto ir keturių dukterų.

Veikiamas žmonos Žygimantas Senasis kvietė į Krokuvą Italijos menininkus ir skatino Italijos Renesanso lenkiškojo varianto raidą. Lietuvoje Žygimantas Senasis parodė daug energijos ir sumanumo. Išlaidaus Aleksandro apgriautas ūkis buvo sutvarkytas, daugelis jo išsiskolintų dvarų buvo išpirkti. Į ūkį jam teko kreipti daug dėmesio, nes ilgų karų metu ypač daug reikėjo pinigų kariuomenei. Kadangi bajorija nenorėjo eiti į karą, tai Žygimanto buvo įvesta samdytinė karuomenė. 1529 m. LDK priimtas I Lietuvos Statutas.

Žygimanto Senojo valdymo laikais gyvenimas Lietuvoje labai pagerėjo, ypač padaugėjo mokyklų.

Žygimantas Augustas- (1520-1572), paskutinysis Gediminaičių dinastijos Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius. Žygimantas buvo Žygimanto Senojo ir jo antrosios žmonos Bonos Sforcos sūnus. Žygimantas Senasis rūpinosi, kad po jo mirties būtų užtikrintas sosto paveldėjimas. Dėl to, jo pastangomis 1522 m. Žygimantas Augustas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimo buvo paskelbtas sosto įpėdiniu. Išrinktas didžiuoju kunigaikščiu, Žygimantas Augustas teturėjo vos 8 metus, bet tai reiškė, kad po tėvo mirties jis savaime taps valdovu, kad nebereikės naujų rinkimų, o tuo tarpu vis tiek valdė tėvas. Karalaitis buvo pakankamai gerai išstudijavęs humanistikos mokslus, geometriją ir gamtotyrą. Domėjosi burtais, magija, alchemija. Puikiai buvo įvaldęs iškalbos ir laiškų rašymo meną. Gerai mokėjo lotynų, italų ir vokiečių kalbas. Žygimantas Augustas buvo eruditas, išprusimu lenkė daugelį to meto valdovų, savo aplinkos didikų. Jam buvo pasamdyti patys geriausi mokytojai.

Tikriausiai didelę įtaką darė tai, kad Žygimantas Augustas augo renesansinėje atmosferoje. Jo aplinkoje buvo kalbama apie meną, architektūrą, tai turėjo žadinti domėjimąsi menu. Jaunystėje karalaitis buvo išstvermingas ir vikrus: jodinėdavo, dalyvaudavo medžioklėse.

Žygimantas Augustas buvo ne tik protingas, bet ir išvaizdus jaunuolis, matyt, grožį paveldėjo iš motinos Bonos. Lieknas, vidutinio ūgio žmogus, didelėmis tamsiomis akimis, grakščia nosimi, dailiomis, nors siauromis lūpomis, su ūsais ir trumpa barzda.

Žygimantas Augustas su žmonėmis buvo mandagus, malonus ir žavus, bei santūrus. Mėgo ištaigingą aplinką, daug dėmesio teikė aprangai. Vilkėdavo itališkus ir ispaniškus drabužius.

Žygimantas Augustas stengėsi išlaikyti taiką, palaikė gerus santykius su Austrija ir Turkija, tačiau negalėjo išvengti karo su Ivanu Rūsčiuoju dėl pastarojo pretenzijų į Livoniją, su kuria Žygimantas Augustas sudarė karinę sutartį. Jam valdant Vilniuje pastatydino patrankų liejyklą, išplėtė pilies arsenalą. Jo Vilniaus dvare plito humanizmo idėjos. Žygimantas Augustas mirė nesusilaukęs įpėdinio.

ir buvo paskutinis Jogailaičių dinastijos valdovas.

PIRMAS VEIKSMAS

Jan Matejko- Janas Mateika (1838 m. liepos 28 d. Krokuvoje,– 1893 m. lapkričio 1 d. Krokuvoje) – Lenkijos dailininkas, žymus savo istorinės tematikos ir bataliniais paveikslais. Paveikslai atspindėjo ne tikslus istorinius faktus, o greičiau turėjo simbolinę-filosofinę bei edukacinę prasmę. Jano Mateikos paveikslas „Žalgirio mūšis“ kartu su XV a. ginkluote ir rekonstruotomis Žalgirio mūšio vėliavomis buvo eksponuojamos Lietuvoje, Lietuvos dailės muziejuje, 1999 m. nuo balandžio 14 d. iki rugsėjo 10 d. Paroda, tuo pačiu pavadinimu kaip ir paveikslas, buvo sulaukusi didelio tiek lankytojų, tiek žiniasklaidos dėmesio. Vien per pirmąjį mėnesį parodoje buvo apsilankę apie 50 000 lankytojų. Žinomiausi darbai: Steponas Batoras prie Pskovo (1872), Liublino unija (1869), Žalgirio mūšis (1878), Prūsų duoklė (1882), Raclavicų mūšis (1888), Gegužės 3 d. konstitucija (1891).

Kompasas – navigacinis prietaisas orientuotis pasaulio šalių atžvilgiu.

Yra kelių rūšių kompasai:

- Magnetinis – laisvai besisukanti ant ašies nuolatinio magneto rodyklė pagal Žemės magnetinį lauką pasisuka vienu galu į šiaurę, kitą – į pietus.
- Sausasis – kompasas pripildytas oro
- Skystasis – kompasas pripildytas skysčio
- Giroskopinis
- Astronominis
- Radiokompasas

Įprastinis rankoje laikomas kompasas paprastai turi besisukančią rodyklę, kurią Žemės magnetinis laukas orientuoja šiaurės kryptimi, ir laipsniais sugraduotą skalę, kurią ranka galima pasukti kompasu korpuso atžvilgiu. Dar viena (nejudanti) rodyklė paprastai būna nupiešta ant kompasu korpuso.

Narnijos kronikos- Aprašymas: Keturi vaikai – dvi mergaitės ir du berniukai – sename name netikėtai randa duris, vedančias į paslaptinę pasaulį – Narniją. Tai nuostabus kraštas, kuriame gyvena kalbantys gyvūnai, kentaurai ir milžinai. Deja, ramios Narnijos dienos jau praėity – ją užvaldė Baltoji ragana. Sklinda mitas, kad nuo jos kerų išvaduoti gali keturi Žemės vaikai...

Bona Sforza d'Aragona (1494 m. vasario 2 d. Vidževanas, Italija – 1557 m. lapkričio 19 d. Baris, Italija) – Lenkijos karalienė ir Didžioji Lietuvos kunigaikštienė (nuo 1518 m.). Žygimanto Senojo žmona, Žygimanto Augusto motina. Karalienė Bona Sforca – viena žymiausių ir aktyviausių Lenkijos ir Lietuvos DK valdovių. Ji suvaidino reikšmingą vaidmenį XVI a. pr. valstybių politiniame, ūkiniame ir kultūriniame gyvenime. Tai buvo pirmiausia talentinga politikė, suvokusi dinastijos interesus ir bandžiusi juos realizuoti.

Karalienė Bona kilusi iš galingos italų hercogų Sforcų giminės. Bonos motina Izabelė Aragonietė priklausė garsiai ispanų giminei. Jos tėvas buvo Neapolio, Sicilijos karalius, jį ištekėjo už Milano kunigaikščio Sforcos, vėliau, po jo mirties su dar kūdikiu Bona išvyko į Bario kunigaikštystę. Bona nuo pat mažumės gavo patį geriausią išsilavinimą, laisvai kalbėjo ispanų, italų kalbomis, mokėjo lotynų, graikų kalbas, išmoko ir lenkiškai, cituodavo Ciceroną, Petrarką, garsėjo savo iškalba. Jaunystėje gavo puikų humanistinį išsilavinimą, studijavo teisę, istoriją, gamtos mokslus, netgi teologiją. Domėjosi muzika ir giedojimu. Jos pomėgiu buvo žirgai, šunys ir medžioklė.

Milano kunigaikštystė Bona Sforca atitekėjusi į Lenkijos ir Lietuvos valstybę, beveik nežinomą Europai kraštą, planavo ne tik pratęsti, bet ir įtvirtinti Gediminaičių dinastiją visos Europos mastu. Kai vienintelis jos sūnus Žygimantas Augustas ėmė siekti legalizuoti meilę Barborai Radvilaitei, Bonos požiūriu jis savo asmeninį meilės klausimą neleistinai pavertė valstybės reikalu, peržengė net ir valdovui tuo metu egzistavusias ribas.

Žygimantas Augustas daug į priekį apskaičiuojančiai Bonai buvo ne tik vienintelis sūnus, bet ir vienintelis įrankis pratęsti dinastijai, vienintelis įrankis, kuriuo buvo galima lošti tuometinėje tarptautinėje politikoje. Todėl motina labai ilgai tikėjosi, kad jai pavyks įrodyti sūnui, jog jo santuoka yra valstybinis reikalas. Tačiau tai jai nepavyko, tik sugriovė motinos santykius su sūnumi. Gyvenimo

pabaigoje Bona sugrįžo į savo kunigaikštystę Italijoje, o Gediminaičių dinastija baigėsi su jos vieninteliu sūnumi Žygimantu Augustu.

Reveransas - pagarbus nusilenkimas tūptelint, tūpsnis. Vyriskas nusilenkimas- galvos linktelėjimas.

Bona, laikoma šiuolaikinės Lenkijos ir Lietuvos virtuvės motina, iš Italijos į Lenkiją ir Lietuvą atvežusia pomidorus, bulves ir agurkus. Prieskonių gausa patiekaluose buvo vertinama kaip didiko galybės ženklas.

Karalienė Bona Sforca daug prisidėjo prie Renesanso kultūros sklaidos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Jos iniciatyva pradėta valakų reforma – žemių ir derliaus apskaita, pagal kurią imti mokesčiai valstybės išdui. Ši karalienė turi nuopelnų ir mūsų stalui: jos rūpesčiu Lietuvoje pradėta auginti pomidorus, agurkus.

Karalienės Bonos globojamas, Abraomas Kulvietis 1539 m. įsteigė Vilniuje pirmąją aukštesniąją mokyklą, kurioje dirbo magistras Jurgis Zablockis, taip pat spėjama, kad ir Martynas Mažvydas. Joje ne tik buvo mokoma įprastų dalykų, antikinių kalbų, bet ir skelbiamos reformacijos idėjos.

Kariauna – nedidelė reguliari profesionalių raitųjų karių kariuomenė, savotiška genties vado, vėliau kunigaikščio asmens gvardija. Ji samdomos kariuomenės atsiradimo LDK kariuomenė buvo formuojama remiantis Visuotine bajorijos karo prievole. Kiekvienas bajoras, didžiajam kunigaikščiui paskelbus kariuomenės susirinkimą, privalėjo atvykti į kariuomenės susirinkimo vietą ir joje būti tol, kol kariuomenei bus leista išsiskirstyti. Visą tą laiką bajoras turėjo gyventi savo sąskaita. Iš pradžių nebuvo griežtai apibrėžta, kiek raitelių jis turėjo su savim atsivesti, vėliau buvo nustatytos normos. Mainais už tai bajorai nemokėjo nuolatinių mokesčių.

Henrikas Valua – atvykęs į Vavelį 1574 vasario 21 dieną jis buvo oficialiai karūnuotas Krokuvoje. Dienas čia dažniausiai leido puotaudamas ir pramogaudamas, nevengdamas iššvaistyti didelių išdo lėšų. Jam taip pat nelabai rūpėjo ir valstybės reikalai. Valua nepatiko nei Abiejų Tautų Respublikos klimatas, nei papročiai. Vesti Žygimanto Augusto seserį Oną, kaip buvo numatyta, neskubėjo. Jam taip pat nelabai rūpėjo valstybės reikalai. Dienas dažniausiai leido puotaudamas ir pramogaudamas. Henrikui nepatiko nei Abiejų Tautų Respublikos klimatas, nei papročiai. Lietuvos DK iš viso nei sykio neaplankė. Jo valdymas netruko nė vienerių metų. Jis – vienintelis iš sosto pabėgęs valdovas, Henrikas Valua savavališkai naktį iš 1574 metų birželio 28-osios į 29-ąją pabėgo į Prancūziją, kur tapo šios šalies karaliumi Henriku III ir „tapo žinomas kaip blogiausias Prancūzijos valdovas“.

Rūmų juokdariai- Europos valdovų dvaruose juokdariai paplito XIV a. Jis ne tik linksmindavo ir juokindavo valdovą. Apsimetęs kvailėliu juokdarys pranešdavo, kam rengiasi nukirsti galvą, suteikti malonę, supūdyti kalėjime ar apdovanoti dvarais ir postais.

Europoje **šakutės** ilgai negalėjo įsitvirtinti, nes pasirodžius pirmosioms šakutėms XI a. jos buvo bažnyčios uždraustos. Tai buvo grindžiama tuo, kad Dievo duotas maistas turi būti valgomas Dievo duotais pirštais. Italijoje šakutės išpopuliarėjo XIV a., o iki XVII a. tapo privalomu stalo įrankiu aukštuomenėje ir tarp miestiečių. Šešioliktajame amžiuje šis įrankis jau buvo naudojamas Lietuvos - Lenkijos valstybėje ir tik vėliau - kitose Europos šalyse. Anot V.Purono, šakutė anuomet buvo prabangos dalykas. Iš pradžių ji buvo skirta tik vaisiams valgyti. Karalienės Bonos dukra Katerina Jogailaitė, 1562 m. tekėdama už Švedijos karaliaus Jono Vazos, kraityje turėjo visą sidabrinį šakučių komplektą. Tai rodo, kad šie įrankiai ant mūsų didikų stalo buvo įprasti.

Įdomu ir tai, kad šakučių nenaudojo garsioji italų Sforcų giminė. Iki atsirandant šakutėms europiečiai naudojosi tik peiliais ir šaukštais, paprastai maistą imdavo rankomis, kartais naudodavosi dviem peiliais.

Šlėkta, šlėktos arba **bajorai** – teisiškai privilegijuotas kilmingųjų luomas Lenkijos karalystėje, vėliau Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Abiejų Tautų Respublikoje. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, vėliau ir Respublikoje šis luomas vienintelis turėjo pilietines ir politines teises.

Šventaragio slėnis – slėnis Vilniuje, ties Neries ir Vilnelės santaka. Kaip minima XVI a.

<p>metraščiuose, toje vietoje laidoti didieji Lietuvos kunigaikščiai. Pasak legendos, šią laidojimo tradiciją pradėjęs valdovas Šventaragis, kurio palaikai sudeginti XIII a. Po senosios Vilniaus katedros liekanomis rasta XI–XIII a. aukojimo vietų. Šventaragio slėnis pagoniškoje Lietuvoje buvęs svarbus kulto centras – čia stovėjusi šventykla Perkūnui, degė amžinoji ugnis, buvo atliekamos įvairios apeigos</p>
<p>Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai Vilniaus žemutinėje pilyje . Rūmuose vyko daug visai Europai svarbių istorinių įvykių. Buvo priimami užsienio šalių pasiuntiniai, vyko seimai, buvo prisiekiami Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, pasirašomos tarptautinės sutartys, vykdomi teismai, redaguojamas Lietuvos Statutas, saugomas valstybės išdas ir archyvas. Čia buvo sukaupta viena turtingiausių Europoje bibliotekų, saugomos neeilinės šarvų bei medžioklės trofėjų kolekcijos, gobelenai, paveikslai, brangenybės.</p>
<p>Elegantiškas- grakštus, puošnus, skoningas. elegantiškai pvz.: elegantiškai apsirengęs, elegantiškumas.</p>
<p>Renesanso laikais suklestėjo šokio menas. Greiti, judrūs šokiai dažniausiai šokami lauke ir mėgstami paprastų žmonių – valstiečių, amatininkų. Tai prancūzų šokiai gavotas, burė, anglų žiga ir kiti. Smagios liaudiškos to meto muzikos pavyzdžiu gali būti prancūzų kompozitoriaus P. Falezo „Šokis“. Iš lėto tempo šokių populiariausi buvo pavana, sarabanda, čakona, pasakalija. Pavana – lėtas, iškilmingas, išdidžių judesių šokis. Jį šokdavo išsipuošę, pasitempę šokėjai. Neatsitiktinai šokio pavadinimas kilęs iš lotynų kalbos žodžio pavo – povas.</p>
<p>Totoriai buvo klajokliai, jie sunkiai suvokė sienos barjerą, žymėjusį teritorijas, į kurias nevalia įžengti. Valstybių sienos derintos ir vėliau, jos dažnai būdavo pažeidžiamos. Štai 1543 ir 1544 m. totoriai ne kartą ruošėsi žygiuoti gilyn į LDK. Viename 1543 m. sultono Suleimano I laiške karaliui Žygimantui Senajam minimi pasienio gyventojų konfliktai – antpuoliai prie Očakovo, kuriuos turėjo spręsti pareigūnai. Nuo Juodosios jūros pakrantės uostų ėjo svarbūs prekybos keliai, kuriais pirkliai gabendavo daug brangių prekių, prieskonių ir panašiai, o vietos gyventojai neretai juos apiplėšdavo. Rusėnai - rytų slavų etnosas, davęs pradžią dabartinėms baltarusių (gudų) ir iš dalies rusų bei ukrainiečių etninėms tautoms. XV-XVI a. rusėnai gyveno daugiausia LDK, Riazanės kunigaikštystėje ir Naugardo bei Pskovo žemėse. XVI-XVII a. greta įtakingiausių lietuvių didikų giminių (Goštautai, Radvilos) viena po kitos iškilo ir keletas rusėniškos kilmės didikų giminių (Chodkevičiai, Sapiegos ir kt.).</p>
<p>Henrikas Valua – ketvirtasis Prancūzijos karaliaus Henriko II ir Kotrynos de Mediči sūnus. Rinkimuose į Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio sostą kandidatų buvo nemaža. Lietuvos didžiūnai rūpinosi išrinkti imperatoriaus Maksimiliano sūnų Ernstą , o smulkieji bajorija buvo linkę rinkti Maskvos carą Ivaną IV Rūstųjį , tuo būdu tikėdamiesi išvengti sunkaus karo su juo. Savo kandidatūrą siūlė ir Žygimanto Augusto sesers Kotrynos vyras – Švedijos karalius Jonas III , tačiau labiausiai rūpinosi gauti sostą Prancūzijos karaliaus Karolio IX brolis Henrikas Valua. Pastarasis ir laimėjo, nes jo reikalavimai buvo mažiausi ir jis sutiko su visomis sąlygomis. Išrinkus lenkams, taip pat jį paskelbė savo didžiuoju kunigaikščiu ir lietuviai. Tik jie paskelbė Henriko išrinkimą atskirai nuo lenkų ir apie tai pranešė jam į Paryžių per atskirą savo delegaciją, – nors, pagal Liublino unijos aktą, viskas turėjo būti daroma bendrai su lenkais.</p>
<p>Vištų karas -Užsienio ir saviems pasiuntiniams išduodavo pastočių raštus, kuriuos kelyje aprūpindavo maistu ir pastotėmis. Pavyzdžiui, 1541 m. didžioji pasiuntinybė, susidedanti iš trijų pasiuntinių, keturių juos lydėjusių dvarionių, 300 žmonių su 415 arklių, kasdien gaudavo po telyčią, 4 žąsis, 10 vištų, kubilėlių medaus ir statinę alaus.</p>
<p>Barboros Radvilaitės liga- Šiandienėje istorinėje sąmonėje išlieka populiarus mitas apie karalienės nuuodijimą, nors istoriografijoje tokia jos mirties priežastis argumentuotai atmesta dar XX a. pr. Tarp mokslininkų, tyrinėjusių Barboros Radvilaitės ligą ir konkrečią mirties priežastį, vieningos nuomonės nėra. Tyrėjai teigia, jog Barbora mirė nuo „moteriškos ligos“. Tai galėjo būti pūlių</p>

susikaupimas kiaušintakyje, priegimdžio uždegimas, kiaušidžių vėžys, gimdos uždegimas, ar gimdos kaklelio vėžys.

Barbora Radvilaitė : 1522 - 1523 m. LDK didikė, Goštautų valdų paveldėtoja (1536 metais jos tėvas sudarė sutartį su Goštautų šeima, pagal kurią ji ištekėjo už Alberto Goštauto sūnaus Stanislovo Goštauto, kuris po trumpos ligos mirė 1542 metais), antroji Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto žmona, Lenkijos karalienė ir Lietuvos didžioji kunigaikštienė (nuo 1550 m.).

Pasak amžininkų Barbora buvusi labai graži moteris - tiems laikams aukšta (apie 160 cm), platokų pečių, siauro dubens ir liekno kūno sudėjimo, šviesiaplaukė ir baltų dantų. Tėvai jai suteikė gerą išsilavinimą, be gudų ir lenkų kalbų mokėjo lotynų ir italų kalbas, šiek tiek lietuviškai. Žaidė šachmatais, mėgo medžioti, puikiai šoko. 1547 m. liepą ar rugpjūtį ji slapta susituokė su Žygimantu Augustu. Paskelbus apie vedybas kilo skandalas; vedyboms įnirtingai priešinosi Lenkijos didikai, taip pat ir Lenkijos karalienė motina Bona Sforca. Nepaisant to Žygimantas Augustas, atkakliai siekė vedybų pripažinimo ir Barbaros karūnavimo Lenkijos karaliene. Galiausiai Barbora buvo karūnuota Vavelio katedroje 1550 m. gruodžio 7 d. Tuo metu ji jau sirgo ir po penkerių mėnesių mirė. Jos gyvenimas buvo apsuptas daugybės mitų ir gandų. Nuo XVIII a. Barbaros Radvilaitės gyvenimas imtas vaizduoti romantinėje šviesoje kaip didžios ir tragiškos meilės istorija. Ji tapo "meilė nugalė viską" pavyzdžiu, o besipriešinusi jos santykiams su Žygimantu Augustu Bona Sforca - tipišku neigiamu herojumi. Šiame įvaizdyje Barbora Radvilaitė tapo daugybės poemų, spektaklių, filmų ir kitų meno kūrinių heroje.

Gėrimų pateikimas Barbarai Radvilaitei - Karalius daugiausia baiminosi dėl žmonos nunuodijimo ir detalčiai instruktavo, kaip pateikti jai gėrimus. Juos turėjo paduoti ypač patikima, nors ir žemesnio rango, tarnaitė, gėrimai turėjo būti patiekti ne taurėse, bet tik perregimose stiklinėse. Barbora mėgdavo kartas nuo karto atsigerti ir naktį, todėl spalio 30 d. valdovas perspėjo svainį dar labiau apsaugoti naktį duodamą gėrimą.

Vavelis yra kalva ir architektūrinis kompleksas Krokovoje, buvusi Lenkijos karalių rezidencija. Pilis, rūmai ir katedra yra kalvoje kairiajame Vyslos krante, 228 m virš jūros lygio. Kartu su Krokuvos senamiesčiu Vavelis yra UNESCO Pasaulio kultūros paveldo sąrašė.

Pasak legendos Vavelio kalvos olose gyvenęs slibinas, kurį klasta nugalėjo riteris Krakas. Šioje vietoje įkurtas Krokuvos miestas, pavadintas riterio vardu. Šiuo metu pilyje veikia ekspozicija, skirta Lenkijos karalių buičiai – gyvenamosios patalpos, karūnacijos salė, ginklinė ir išdas. Katedroje palaidoti Lenkijos ir Lietuvos., žymiausi poetai, taip pat politiniai veikėjai.

Šventųjų Stanislovo ir Vaclovo katedra Krokovoje yra Krokuvos arkivyskupijos centras. Katedra stovi ant Vavelio kalvos. Šioje katedroje vykdavo Lenkijos monarchų karūnacija. Barbora buvo karūnuota Vavelio katedroje 1550 m. gruodžio 7 d.

Žygimanto Augusto ir Barbaros Radvilaitės santuoka buvo sudaryta jausmų pagrindu, o tai nebūdinga XVI amžiui. Negana to, šiai meilei Žygimantas Augustas negailėjo jokių turtų. Kaip pažymi istorikai, Žygimantas Augustas, paskutinis Jogailaičių dinastijos valdovas, subrendęs ir subrandintas kaip renesanso žmogus, itin didelę reikšmę teikė brangiems daiktams. Skaičiais tai būtų be galo išpūdinga. Kiek galėjo, tiek **apipylė dovanomis**. Nesitenkino mažais mažmožiais, jei pirkdavo žiedą, tai tik solidų, brangų, atitinkamos sumos.

Laiškuose savo vyrui Barbora pirmiausia teiraudavosi apie jį, sveikatą ir ūpą, jai nerūpėjo dovanos ir turtai, nors jų iš savo vyro gaudavo apšėiai. Jis nuolat siūsdavo žiedus, brangakmenius ir perlus, pirkdavo brangius drabužius, o gimtadieniui išleisdavo kosmines sumas. Jai buvo užrašęs virš 20 Lietuvos dvarų.

Kai Seimas reikalavo, kad Žygimantas atsisakytų santuokos su ja, jis atsakė, jog negali jos palikti ir nori, kad žmonės galėtų nevaržomai mylėti. Nors Europos istorijoje gausu atvejų, kai dėl meilės valdovai atsisakydavo sostų, Lietuvoje taip nenutiko. Žygimantas padarė viską, kad jo mylimoji būtų

pripažinta ir tituluota karaliene. Sakoma, kad jis tam paaukojo nemažai karališko turto ir pinigų.

Aludarystės amatas Lietuvoje žinomas nuo senų laikų. Jau XI a. Lietuvoje buvo verdamas alus, tačiau labiausiai jis išpopuliarėjo XVI a. Žymiausias Lenkijos istorikas, Žygimanto Augusto mokytojas Janas Dlugošas, mini, kad Žemaitijoje nuo seniausių laikų buvo verdamas miežinis alus, naudotas net ritualiniais tikslais. Lietuviai turėjo savo alaus dievaitį – Ragutį (Raugutį arba Raugų Žemėpatį) ir jo pačią – Raugutienę. Seniausiame Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės įstatymų rinkinyje – 1529 m. LDK statute – rasime ne vieną įstatymą, minintį aludarystę. Statuto devintas skyrius pavadintas „Apie medžioklės plotus, girias, avilių medžius, ežerus, bebrynus, apynynus ir sakalų lizdus“. Jame rašoma: „Jeigu kas smurtu išdraskytų ar iškapotų svetimą apynyną, nors ir savo žemėje, ir tai būtų įrodyta pagrįstais įrodymais, toksai turi sumokėti už smurtą tam, kieno yra apynynas, dvylika rublių grašių ir tiek pat mums, Valdovui. O jeigu apynius tik nudraskytų, bet jų nesukapotų, toksai turi atlyginti nuostolius dvigubai“. Lietuvos aludarių gildijos pirmtakas – Vilniaus salyklininkų cechų, savo veiklą pradėjęs dar 1552 m., kai LDK didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas gruodžio 9 d. patvirtino jo steigimo dokumentus.

Žygimantas Augustas su Barbora susipažino jos motinos dvare Vilniuje. **Istorikai mano, kad garsioji meilės istorija** prasidėjo 1543 m. Žygimantui apsilankius Gernainyse, kur jis užtruko net keletą savaičių. Kol buvo gyva pirmoji Žygimanto Augusto žmona Elžbieta Habsburgaitė, Žygimanto santykiai su Barbora Radvilaite išliko riboti. Mirus Žygimanto žmonai 1545 m. sausio 15 d., jis ėmė dažniau lankytis pas Barbora. Norėdamas nevaržomai susitikinėti su mylimąja, Žygimantas slapta susituokė su Barbora.

Barbora kasdien valgė (tuo metu labai brangius) apelsinus ir kriaušes. Jos spintos turinys turėjo gniaužti kvapą: brokato, šilko, atlaso suknišos, liemenės, siuvinėtos aukso ir sidabro gijomis. Kailiniai – sabalai ir šermuonėlių. Ažūrinės skrybėlaitės, beretės, paaukuotos sidabro karūnos, debesų peniuarai, juodi permatomi kaspiniai, perlais siuvinėta perpetė, septyni perlų apgalviai, gobtuvai ir t.t. ir t.t.

Tuomet buvo labai madinga siuvinėti perlais. Barbora turėjo galybę diademų, auksinių grandinių, apyrankių, laikrodžių, žiedų su rubiniais, safyrais, agatais ir perlais. Žiedus ji mėgo ir nešiojo po kelis ant abiejų rankų pirštų. Mėgiamiausias žiedas – auksinis, inkrustuotas juodu emaliu ir trimis žirnio dydžio brangakmeniais: deimantu, rubinu ir smaragdu. Dažnai nešiojo šešių eilių perlų vėrinį su rubiniais ir aukso girlianda. Karaliai beveik kasdien puošdavosi vis kitais apdarais ir papuošalais. Pažvelkite į jos karūnavimo apdarus... sakoma, kad po jos mirties, pati Anglijos karalienė buvo įsakiusi nupirkti Barbaros perlų vėrinius. Teigiama, kad jie ir buvo nupirkti, tačiau lig šiol neaišku kur jie.

Žygimantas mėgo patarti Barborai, ką ji turėtų apsivilkti, o ji prie veidrodžio praleisdavo kelias valandas. Versti laukti karalių tais laikais nebuvo įprasta, bet dėl to Žygimantas nepykdavo. Barbora buvo XVI a. gražuolė – gražuole ji būtų ir šiais laikais. Savo grožiu ji garsėjo Europoje, buvo renesansinio grožio ir stiliaus simbolis.

Vedybom su Barbora Radvilaite priešinosi bajorai, kurie nekentė didikų, ypač galingosios Radvilų šeimos. Žygimanto Augusto motina, Bona Sforza, Italijos princesė, taip pat priešinosi nelygiom vedybom, nes Barbora nebuvo princesė. Nepaisant visų pasipriešinimų, Žygimantas Augustas Barbora slapta vedė. Netrukus mirė jo tėvas Žygimantas II Senasis, nebesužinojęs apie sūnaus vedybas. Gavęs žinią apie tėvo mirtį, Žygimantas tuojau įsakė atlydėti žmoną į Vilnių. Čia ji buvo iškilmingai sutikta ir pripažinta didžiaja Lietuvos kunigaikštienė. Lenkai reikalavo, kad jie išsiskirtų ir nenorėjo jos pripažinti Lenkijos karaliene. Mat Radvilos nuolat kovojo už Lietuvos valstybingumą. Bet užsienio valdovai dėl nelygių vedybų neparodė jokio nepasitenkinimo. Tad po dvejų metų lenkai pagaliau nusileido, ir 1550 metais Barbora buvo iškilmingai Krokuvėje karūnuota.

Laiškai- Barbora Radvilaite susirašinėjo su Žygimantu Augustu laiškais, kai šis būdavo išvykęs.

Laiškuose Barbora rūpinosi savo vyro sveikata „Iš tiesų nuolat savo maldomis prašau Viešpaties Dievo, kad Jo Šventoji Malonybė teiktųsi Jūsų Karališkajai Malonybei ilgus metus išsaugoti gerą sveikatą [ir] laimingą viešpatavimą“, prašė jos nepamiršti: „...žiūrėdamas į tas dvylika valandų, nors vieną teiktųsi sau pasirinkti, kurią aš, Jūsų Karališkosios Malonybės mažiausioji tarnaitė, galėčiau būti Jūsų Karališkosios Malonybės prisimenama. Kartais siųsdavo ir dovanėles prisiminimui. Į Žygimantą Augustą dažniausiai kreipdavosi oficialiai :Šviesiausias Maloningasis Karaliau“, o Karalius į Barborą „Šviesiausioji maloningoji Karalienė, mūsų miela žmona“. Jos laiškuose nebuvo akivaizdžių meilės prisipažinimų, nebuvo egoistiško požiūrio. Tikriausiai todėl Žygimantas Augustas taip stirpia mylėjo Barborą.

Barboros Radvilaitės laikų, LDK moterų korespondencija nėra gausi. Negalutiniais duomenimis, žinoma iš viso arti 700 išlikusių lenkiškų ir rusiškų laiškų, iki 1551 m. parašytų LDK ir Lenkijoje. Moterų korespondencijos dalis šiame bendrame skaičiuje nedidelė: per 100 lenkiškai ir rusiškai rašytų pirmiausia LDK ir Lenkijos valdovių bei didikių laiškų. Daugiau nei 50 pusė jų yra valdovių: Lenkijos karalienių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikštienių Bonos, Barbaros bei Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Elenos laišakai. Dauguma LDK moterų XVI a. pirmoje pusėje lotyniškai nemokėjo, kalbėjo ir rašė lenkiškai arba rusiškai. Pirmoji ir pagrindinė siuntėją ir adresatą jaudinusi problema buvo sveikata. Iki B. Radvilaitės ir Žygimanto Augusto karališkųjų vedybų nėra korespondencijos meilės tema. Pokalbiai apie meilę XVI a. pirmosios pusės visuomenei mažai aktualūs ir todėl nesvarstyta tema laiškuose. Geriausiu atveju pasikeičiama mažai ką reiškiančiais mandagumo laiškeliais.

2 veiksmas

Gediminas (~1275-1341) – Lietuvos didysis kunigaikštis iš Gediminaičių dinastijos. ~1295(?)-1316 m. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio sostą Gediminas užėmė po Vytenio mirties. Gediminas mokėjo strategiškai laiku parinkti tinkamas karines ar diplomatinės priemonės. Kartais kariuomenei vadovavo pats, o kartais šį darbą pavesdavo kam nors kitam. XIV a. pradžioje išgarsėjo kaip gabus karvedys. Archeologiniai faktai rodo, kad seniausias mūras Vilniuje buvo pastatytas Gedimino laikais - 1327 m. Tai reiškia, kad jis Vilnių iš tiesų plėtė, tvirtino ir, matyt, suteikė jam sostinės statusą. Rašytiniuose šaltiniuose Vilnius pirmą kartą paminėtas Gedimino laiškuose. Savo laiškuose 1322-1324 m. Gediminas žadėjo krikštytis, kreipėsi į Šiaurės Vokietijos miestus, kvietė amatininkus, žemdirbius, karvedžius ir kitų profesijų žmones atvykti į Lietuvą, čia įsikurti, žadėjo įvairių lengvatų. Gedimino tikslas buvo pasikviesti žmonių, turinčių tokių gebėjimų, kokių Lietuvoje tuo metu nebuvo. Gediminas buvo sumanęs plėtoti amatus, tobulinti ginkluotę, rūpinosi mūrine statyba. Kunigaikštis buvo plačiai užsimojęs ugdyti Lietuvos ūkį ir kultūrą. Vilniuje ir kituose miestuose įsikūrė nemažai iš svečių šalių atvykusių amatininkų. Amatai virto savarankiška ūkio šaka. Tai skatino miestų, kaip amatų ir prekybos centrų augimą. Gediminas daugybę rusų žemių prijungė prie Lietuvos ne kardu, ne prievarta, o savo sūnų ir dukterų vedybomis. Nors tiesiogiai prie Lietuvos naujų teritorijų Gediminas prijungė nedaug, jis išplėtė Lietuvos galias Rusijoje. Vėliau tai jo sūnui Algirdui padėjo beveik padvigubinti Lietuvos teritoriją - beliko kai kurias teritorijas tiesiog prijungti prie Lietuvos. Gediminas buvo vienas iš trijų žymiausiųjų Lietuvos didžiųjų kunigaikščių. Mindaugo, Gedimino, Vytauto vardai ir dabar su pasididžiavimu mūsų visų itin dažnai minimi.

Žalgirio mūšis – 1410 m. liepos 15 d. netoli Tanenbergo ir Griunvaldo vykęs Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių mūšis su Vokiečių (Kryžiuočių) ordino kariuomene. Žalgirio mūšis buvo vienas didžiausių Viduramžių riterių kariuomenių mūšių ir nuo XIX a. tapo Lenkijos ir Lietuvos nacionaliniu mitu. Įvairūs šaltiniai vertina, kad pusantrų paros trukusiame mūšyje dalyvavo 25 000–85 000 žmonių, o žuvo – 15 000–50 000.

Lietuvių ir lenkų kariuomenių vyriausiasis vadas buvo Lenkijos karalius Jogaila – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pusbrolis. Mūšiui vadovavo Vytautas. Kryžiuočiai buvo sutriuškinti. Po šio mūšio Vokiečių ordinas, puldinėjęs Lietuvą apie 200 metų, taip ir neatgavo savo didybės, o Lietuva ir Lenkija buvo pripažintos stipriausiomis Rytų Europos valstybėmis. Lenkų istoriografijoje šis mūšis minimas kaip Griunvaldo mūšis, lietuvių – Žalgirio mūšis (vok. grūn 'žalias' + vok. Wald 'miškas, giria'), Vokietijoje ir Vakarų šalyse – Tanenbergo mūšis (Tanenbergas – vietovė šalia Griunvaldo).

Mikalojus Kopernikas (1473 m. vasario 19 d. – 1543 m. gegužės 24 d.) – lenkų astronomas,

matematikas ir ekonomistas. Paskelbė heliocentrinę Saulės sistemos teoriją. Ši teorija, teigianti, kad Žemė sukasi aplink Saulę, neigė tuo metu įsigalėjusią geocentrinę teoriją, teigusią, kad Žemė yra Visatos centras.

Didysis lenkų astronomas Mikalojus Kopernikas gimė 1473 metais Tortinėje prie Vyslos, Lenkijoje. Jis gyveno pasiturinčioje šeimoje, studijavo Krokuvos universitete. Ten susidomėjo astronomija. Po ilgų dangaus kūnų stebėjimų ir skaičiavimų jis padarė išvadą, kad Žemė sukasi aplink savo ašį, Mėnulis sukasi aplink Žemę, o Žemė ir kitos planetos kartu su savo palydovais sukasi aplink Saulę. Mikalojus Kopernikas knygoje „Apie dangaus sferų sukimąsi“ paneigė buvusią teoriją, kad Žemė yra Visatos centras. Kopernikas niekada netapo profesionaliu astronomu ir didįjį jį išgarsinusį darbą mokslininkas atliko laisvalaikiu.

Jogailos universitetas nuo 1364 m. lot. Studium Generale, nuo 1400 m. Krokuvos akademija (Akademia Krakowska), nuo 1780 m. Karališkoji vyriausioji mokykla (Szkola Główna Koronna), (Szkola Główna Krakowska), Krokuvos universitetas (Uniwersytet Krakowski), nuo 1817 m. Jogailos universitetas – Lenkijos aukštoji mokykla Krokuvoje, seniausias šalyje ir vienas seniausių Vidurinės Europos universitetų. Veikė 3 fakultetai: Laisvųjų menų, Medicinos ir Teisės. Universitetas ypač klestėjo XVI a. pradžioje, kai jame studijavo Mikalojus Kopernikas. Dabar veikia 14 fakultetų. Universitetui priklauso viena seniausių Lenkijoje Jogailos universiteto biblioteka, Krokuvos observatorija, įkurta 1879 m. XIX a. viduryje. Nuo XV a. pr. Krokuvos universitete studijavo Lietuvos didikų vaikai. Lietuvos didikai rėmė universitetą materialiai. Po Antrojo pasaulinio karo universitetas pradėjo bendradarbiauti su Vilniaus universitetu, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę – su Vytauto Didžiojo universitetu, Šiaulių universitetu, Klaipėdos universitetu.

Leonardas da Vinčis (1452 m. balandžio 15 d. – 1519 m. gegužės 2 d.) – italų renesanso tapytojas, architektas, poetas, skulptorius, muzikantas, meno teoretikas, inžinierius, išradėjas, filosofas. Tai viena iš plačiausiai žinomų istorinių asmenybių. Leonardas da Vinčis, kartu su Mikelandželu ir Rafaeliu, sudaro tradicinę iškiliausių aukštojo renesanso menininkų trijulę.

Leonardo gimė 1452 m. balandžio 15 d. nedideliame kalnuotame Italijos miestelyje Vinčyje. Menininkas neturėjo pavardės, ją atstojo gimtinės pavadinimas. Leonardo da Vinci reiškia Leonardo iš Vinčio.

Keletas iš Leonardo tapybos kūrinių: „Mona Liza“ ir „Paskutinė vakarienė“, yra vieni iš pačių žinomiausių Vakarų kultūroje. Šedevras – „Mona Liza“ turėjęs būti paprasčiausiu portretu, pavergė visą pasaulį – Paryžiuje Luvro muziejuje prie jo nuolat būriuojasi minios smalsuolių. Bėgant metams, šio kūrinio populiarumas ne tik kad neblėsta, bet vis auga. Deja, iki šiol nežinoma, ką iš tikrųjų byloja paslaptinga Monos Lizos šypsena.

Menas toli gražu nebuvo vienintelė sritis, kuria domėjosi L. da Vinči. Jis buvo tarsi žmogus orkestras – tapytojas, skulptorius, mokslininkas, išradėjas, inžinierius, architektas, kartografas... L. da Vinči priklausė daugybė išradimų. Jis sukonstravo ventiliatorių, monetų kaldinimo mašiną, įvairių skraidančių mechanizmų ir dar daugybę to laikmečio žmonėms nesuvokiamų prietaisų. Projektavo užtvankas, kanalus, kėlimo kranus, sudarė itin tikslius ir modernius vietovių žemėlapius, netgi yra nubraižęs sraigtasparnio bei parašiuoto brėžinius. Bene labiausiai jį masino anatomija. Tais laikais daryti skrodimus laikyta baisiu nusižengimu, tačiau nieko nepaisydamas menininkas juos darė. Ne šiaip tyrinėjo žmogus sandarą – viską kruopščiai fiksavo popieriuje. L. da Vinči nupiešti žmogaus organai tokie tikslūs, kad jų paveikslėliai anatomijos vadovėliuose naudojami iki šiol.

Didžiausią paminklą sau Sforcų dinastija paliko apie 1450-1468 metus pastatydama milžinišką kompleksą - **Sforcų pilį** (Castello Sforzesco). Architektūros ansamblį sudaro rūmai, supami sienos su kampiniais bokštais, pagrindiniai vartai, vidaus kiemeliai. Tai viena prašmatniausių Italijos pilių. Milano valdovas Frančeskas I Sforca (Francesco I Sforza), karalienės Bonos prosenelis, ėmė perstatyti ir restauruoti senąją Viskončių pilį. Joje vykusiose kunigaikštystės Bonos krikštynose 1494 metais dalyvavo Leonardo da Vinči. Jis gyveno pilyje valdovo pageidavimu, kad sukurtų jam milžinišką nirtaus žirgo skulptūrą, tačiau užsakymo neįgyvendino. Liko tik genijaus eskizai.

Milanas – antrasis pagal dydį Italijos ir pirmasis bei svarbiausias šiaurinės Italijos miestas. Milanas įsikūręs Lombardijoje, turtingiausiame ir tankiausiai gyvenamame Italijos regione, ir yra jos sostinė. Pačiame mieste gyvena apie 1,3 mln. gyventojų. Tai vienas svarbiausių šalies ekonomikos ir kultūros

<p>centras. Yra tarptautinis oro uostas, metropolitenas. Laivybos kanalais miestas sujungtas su Po upe. Miestas itin garsus savo mados įmonėmis ir parduotuvėmis, jis laikomas vienu mados pasaulio sostinių šalia Paryžiaus, Niujorko, Londono.</p>
<p>Bona nuo pat mažumės gavo puikų humanistinį išsilavinimą. Puikiai mokėjo lotyniškai ir ispaniškai, studijavo teisę, istoriją, gamtos mokslus, netgi teologiją. Išmoko graikų kalbos, kalbėjo lenkiškai, cituodavo Ciceroną, Petrarką, garsėjo savo iškalba. Domėjosi muzika ir giedojimu. Jos pomėgiu buvo žirgai, šunys ir medžioklė. Jos tėvas – Gian Galeazzo Sforca, motina – Izabelė Aragonietė, Neapolio karaliaus Alfonso II dukra.</p>
<p>Motinos Bonos Sforzos rūpesčiu 1522 m. Žygimantas Augustas pripažintas Lietuvos sosto paveldėtoju. 1529 m. motinai intrigomis palenkus į savo pusę didikus, o tėvui Žygimantui Senajam sutikus patvirtinti I Lietuvos statutą, dar labiau praplėtusį bajorijos teises, – Lietuvos seimas Žygimantą Augustą paskelbė didžiuoju kunigaikščiu, o netrukus jį karūnavo savo karaliumi ir lenkai (1530 m.).</p>
<p>Goštautai – lietuvių kilmės LDK didikų giminė, viena įtakingiausių giminių XIV-XVI a., tuo metu besivaržiusi tik su Kęsgailomis ir nuo XV a. pabaigos – su Radvilomis. 1536 m. Barboros tėvas Rodūnėje sudarė sutartį su Goštautų šeima, pagal kurią ji turėjo ištekėti už Alberto Goštauto sūnaus Naugarduko vaivados Stanislovo Goštauto, kuris nuo 1539 m. tapo Trakų vaivada. Vedybos su 29 metų Stanislovu Goštautu įvyko 1537 m. gegužės 17 d. Geranainyse. 1540 m. mirė jos tėvas, o 1542 m. po trumpos ligos netikėtai mirė ir vyras. Su Stanislovo Goštauto mirtimi Lietuvoje išnyko XV–XVI a. garsi Goštautų giminė.</p> <p>Iš tikrųjų ta pirmoji santuoka su Naugarduko vaivada Goštautu labai įdomi, ji truko tik 5 metus. Galima manyti, kad Stanislovo Goštauto aplinkoje Radvilaitė galėjo nemažai išmokti. Ten ji subrendo kaip asmenybė, patobulėjo.</p>
<p>Lietuvos kunigaikštystės kariuomenė– Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos organizuota karinė jėga, veikusi nuo 1253 m. Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kariuomenė kaip organizuota struktūra pradėjo formuotis XIII a. viduryje, sustiprėjus žemių daliniams kunigaikščiams ir supratus, kad atskiroms ginkluotų bajorų grupėms bus sunku atsilaikyti prieš lenkų stambiųjų kunigaikščių antpuolius, o ypač prieš gerai ginkluotus ir mūšių patirtį turinčius kryžiuočius.</p>
<p>Žinia apie sūnaus santykius su Barbora Radvilaite jo motiną Boną Sforcą pasiekė dar iki Augusto atvykimo į Lenkiją. Žygimantas Augustas delsė tėvams paskelbti apie savo vedybas, tačiau papasakojo kai kuriems sau palankiems asmenims. Kai senąjį karalių pasiekė gandai apie sūnaus ketinimą susituokti su Goštautiene, jis pareiškė, kad tai netinkamas dalykas ir to negali būti. Žygimantas Augustas Lenkijoje išbuvo 6 mėnesius ir grįžo atgal supratęs, kad jo tėvai santuokai niekada nepritars. Kunigaikščio tėvas net ir mirė apie jas nesužinojęs.</p>
<p>Tačiau išties juokdario fenomenas Lietuvoje suklestėjo Žygimanto Senojo, jo žmonos Bonos Sforcos bei jų sūnaus Žygimanto Augusto valdymo laikais. Jam iki gyvos galvos tarnavo dešimtimis skaičiuojami juokdariai lenkai, vokiečiai, graikai ir pan. Vieni jų miegojo prie valdovo miegamojo, kiti lydėdavo jį kelionėse ir nuolat patarinėjo, linksmino. Jie turėjo skaityti ar groti jam valgant. Mirus juokdariui, valdovas skubiai jį pakeisdavo kitu. Juokdariai buvo raštingi, grojo koku nors instrumentu, išmanė istoriją, gerai orientavosi užsienio realijose ir kaip penkis pirštus išmanė dvaro gyvenimą.</p> <p>Renesanso epochoje, kai žmogus išmoko pasijuokti iš savęs, valdančiųjų dvarai buvo sunkiai įsivaizduojami be juokdario vaidmens. Šiuo metu bene žinomiausias ir į istoriją įėjęs Žygimanto Senojo mylimas juokdarys – Stanislovas Stančikas, garsėjęs savo gebėjimu itin taikliai pasijuokti iš dvarui nepalankių asmenų. Rašytiniuose šaltiniuose išlikę duomenų, kad amžininkai jo labai nemėgo, nes bijojo jo įžvalgų.</p>
<p>Karališkojo siuvinėtojo Sebaldo Lincko 1549 m. siuvinėtos suknišios karalienei Barbarai „Pirmiausia, ką dariau velionei karalienei Barbarai 1549 metais. Siuvinėjau suknią iš raudono aksomo, perlais ir auksu liemenį, rankoves ir tris apvadus palei apačią, už ja uždirbau 100 auksinų. Taip pat suknią iš juodos medžiagos, siuvinėjau perlais liemenį ir rankoves, už ta suknią uždirbau 40</p>

auksinų.

Taip pat siuvinėjau suknią iš juodo aksomo, perlais du apvadus palei apačia, už ją uždirbau 60 auksinų.

Taip pat suknią iš geltonos medžiagos, siuvinėjau septynis apvadus palei apačia, liemenį ir rankoves iš baltos medžiagos, už ją uždirbau 50 auksinų.

Taip pat suknią iš tamsaus aksomo, siuvinėjau šešis apvadus iš lelijų su auksiniais raišteliais, už ją [uždirbau] 40 auksinų.

Taip pat suknią iš balto tabino, siuvinėjau apvadą iš lelijų ir žalio aksomo, už ją uždirbau 15 auksinų.“

Tais laikais **visos moterys norėjo baltos**, pablyškusios odos. Balta oda buvo turto simbolis, kadangi tik turtingos moterys galėjo nedirbti saulėje. Taigi moterys darė, ką galėdamos, kad tik turėtų baltutėlę odą. Kai kurios netgi trindavo odą mirtinai pavojingu švino ir acto mišiniu. Žinoma, nusimanantys žmonės patarinėdavo vietoje pavojingo mišinio balinti odą kiaušinio baltymu, alūnu, netgi gyvūnų šlapimu. Dalis moterų naudodavo talką, eksperimentuodavo su žmonių ir gyvulių šlapimu. Kartais nuo visokių priemonių ant veido pasidarydavo kaukė, tad moterys stengdavosi mažiau juokis, kad jį nesuskilinėtų ir nenubyrėtų. Buvo ir tokių, kurios nuleisdavo kraujo, kad atrodytų baltosnio veido.

Apie Žygimanto Augusto išgyvenimą dėl žmonos ligos

Karaliaus dvariškio S. Myszkowskio laiškas Radvilai Rudajam

„Viską, ką man pavedėte prieš Jo Malonybę karalių, viską kuo nuodugniausiai atlikau, tačiau jo Karališkoji Malonybė šiuo metu labai blogai nusiteikęs dėl liūdesio, esant blogai jos Malonybės karalienės sveikatai.“

Karaliaus dvariškio M. Trzebuchowskio laiškas Radvilai Rudajam, 1551 03 11

„Duos Dievas, kad jos Karališkos Malonybės pasveikimu ponas Dievas pirmiau pasigailės jo Malonybės Karaliaus, kuris yra giliai sukrėstas, po to taip pat ir pačią jos Malonybę Karalienę ir po to visus jų Karališkų Malonybių tarnus bei pavaldinius netrukus iš savo šventos malonės paguos.“

1551 m. sunkios, nežinomos ligos pakirsta, ji mirė. Ji buvo palaidota katedros rūsyje, greta pirmosios Ž. Augusto žmonos – Elžbietos. Ž. Augustui Barbaros mirtis padarė didžiausią įspūdį. Savo gyvenamųjų kambarių sienas jis liepė juodai išmušti, visas dvaras paskendo gedule. Jis pats niekad neužmiršo mylimosios žmonos.

Nesvyžius – miestas Baltarusijoje, į rytus nuo Baranovičių, prie Ušos (Nemuno intako); rajono centras. Maisto pramonė.

Nesvyžius rašytiniuose šaltiniuose pirmąkart minimas 1223 m. XV a. perėjo bajorų Radvilų nuosavybėn, kuriems priklausė iki pat 1939 m.

Nesvyžiaus pilies kompleksas yra didžiulis pilies-rūmų kompleksas Baltarusijoje, šiaurės rytinėje Nesvyžiaus miesto dalyje. Kompleksą sudaro pilis – rūmai ir Kristaus kūno bažnyčia, kurioje yra 72 Radvilų karstai-sarkofagai.

Nesvyžiaus pilis 1513–1939 m. priklausė Radvilų giminei. Nesvyžiaus ir Olykos žemes kaip kraitį Jonui Radvilai atnešė trečioji žmona – Ona Kiškaitė. Valdos perėjo jų vyriausiajam sūnui – Mikalojui Radvilai, pramintam Juoduoju, vienam garsiausių Radvilų giminėje, faktiniam Lietuvos valdovui, kuris turėjęs nepaprastai didelės įtakos karaliui Žygimantui Augustui. 1551 m. karaliaus valia į Nesvyžių buvo atiduotas saugoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės archyvas.

Su Žygimantu Augustu susipykusi **Bona Sforca** 1556 m. su pinigais ir brangenybėmis išvyko į Bario kunigaikštystę. Baris – miestas Italijos pietuose. 1557-ųjų lapkritį Boną Sforcą nuodijo jos patikėtiniai Papakoda ir Marina. Tie patys, kurie Boną Sforcą, Žygimanto Senojo sužadėtinę, atlydėjo į karališkąją Krokuvą ir daugiau kaip 30 metų jai tarnavo. Nuodai Sforcos nepribaigė – ji atsigavo, surašė testamentą, pagal kurį pagrindiniu jos turtu paveldėtoju įvardytas Žygimantas Augustas. Antrą kartą gavusi nuodų Bona Sforca mirė. Po jos mirties tikrasis testamentas dingio.

Senasis kelias, jungęs Vilnių su Krokuvą Lenkijoje vadinamas "Jogailos trasa". Tai nėra įprastas žinomas kelias į Varšuvą. Juo keliaujant aplankomos buvusios LDK ir jotvingių žemės, jaukūs miesteliai - Knyšinas, Tykocinas, Suprašlis, Bielskas, Hajnuvka, krašto išmybė - Kryžių kalnas. Vietovės susijusios su Žygimantu Augustu, karaliene Bona, Jonušu Radvila. Tykocine prie Narevo upės neseniai atstatyta pilis, restauruojamas senamiestis.

Knišinas (lenk. Knyszyn) – miestas Lenkijos šiaurės rytuose, Knišino valsčiuje, Monkų apskrityje,

Palenkės vaivadijoje. Kaimas yra apie 16 km į šiaurės vakarus nuo vaivadijos centro Balstogės. 1568 m. gyvenvietė gavo miesto teises iš karaliaus Žygimanto Augusto. Šio karaliaus valdymo laikai vadinami miesto aukso amžiumi, nes tuo laikotarpiu buvo pastatyta rotušė, turgus, pirtys, grįstos gatvės ir kiti įvairūs pastatai. Šis karalius 1533-1572 m. mieste lankėsi 19 kartų. Vieną kartą praleidęs šiame mieste net 500 dienų. 1572 m. liepos 7 d. Knišino karalių rūmuose ir baigė savo gyvenimą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos karalystės karalius Žygimantas Augustas.

Žygimantas Augustas su kelis kartus gausesne dvaro palyda išvyko už miesto pasitikti Suomijos kunigaikščio. LDK valdovą lydėję puikiai išrengti raiteliai buvo suskirstyti į 4 eskadronus. Anot įvykį stebėjusio amžininko, „pirmame buvo 1 500 karių taip puikiai husariškai, ar tiksliau, vengriškai aprengtų įvairiais spalvingais drabužiais iš šilko bei kitų puikių audinių ir su begaline gausa gražiausių plunksnų, kurios žiūrintiems kėlė didelę nuostabą; buvo ir dar daugiau į ką pažiūrėti, visi **žirgai buvo tokie gražūs ir tokie puikūs**, kiek tik galima įsivaizduoti pačius gražiausius ir geriausius, dauguma jų buvo papuošti gryno sidabro, o kai kurie aukso kamanomis. Kitame eskadronė buvo 2 000 Braunšveigo arba vokiško tipo raitelių, kurie pagal nešioseną buvo gražiausiai papuošti ir jojantys ant tokių žirgų, kurie grožiu nenusileido kitiems, o daugybė kutų kūrė gražiausių vaizdą. Trečiame eskadronė buvo 1 000 kazokų, tiksliau, totorių raitelių, kai kurie iš jų apsirengę auksu atausais, kiti šilkiniais drabužiais, visi jojo ant gražiausių žirgų ir visi turėjo lankus su strėlėmis. Paskutinį (eskadroną) sudarė 1 500 karališkosios gvardijos raitelių, kurie visi jojo apsirengę vienodo sukirpimo vokiškos mados drabužiais iš melsvai pilko audinio. (...) Didžiausias drabužių puošnumas, puikiausiai pakinkyti gražiausi žirgai kėlė nuostabą visiems juos mačiusiems, o ypač švedams.“

Varšuvoje, rūmuose, maro epidemija buvo aiškiai matyti, o karalius nenorėjo išvykti tol, kol dvariškiai pilyje nepradėjo mirti. Tuomet jo malonybė karalius išsigando ir leidosi išvežamas į Pragę (Tuo metu tai buvo Varšuvos priemiestis dešiniajame Vyslos krante. Dabar Varšuvos miesto dalis. už Vyslos upės.) Paskui ir toliau karalių lydėjo, veždami dideliu tam pagamintu vežimu su sienomis, o jame lova su gulinčiu karaliumi pakabinta buvo. Šitaip birželio 28 dieną atvažiauta su juo iki Knišino. Numirė karalius jo malonybė Augustas pirmadienį, liepos 7 dieną. Jo mirties neslėpė, o iškart liepos aštuntą visiems pranešė. Karališkais drabužiais perrenge liepos devintą dieną. Dar be karsto, tiesiog ant stalo prie sienos, karaliaus kūnas buvo parodytas visiems žmonėms, kurie troško jį išvysti. Dešimtą dieną kūną įdėjo karstan.